

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בהר

(חלק כז שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלוקטי שיחות
שבוע פרשת בהר בחוקותי, טזכב אייר, ה'תשפ"ו (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2026
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בהר ב

שמבטיח הקב"ה לישראל עבור קיום מצות שמיטה ויובל⁷ («ועשיתם את חוקותי גו'») – «וישבתם על הארץ לבטח ונתנה הארץ פרי' גו' וצויתי את ברכתי גו' ועשת את התבואה לשלש השנים»;

אבל מאחר שכוונת הכתוב כאן היא לסלק את השאלה, וכי תאמרו מה נאכל⁸, ה' צריך ללמדנו זאת לאלתר במקום שהשאלה מתעוררת (מיד בציווי דיני שמיטה⁸).

יש מפרשים⁹, שהפסוקים «וכי תאמרו גו' וצויתי את ברכתי גו' לשלש השנים» מוסכים (גם) על היובל (שלאחר שמיטה), שאז אסור לחרוש ולזרוע וכו' במשך שנתיים ימים (שנת השמיטה ושנת היובל), ועל זה אמרה תורה «וצויתי את ברכתי גו' לשלש השנים» – ולפיכך נאמרו פסוקים אלה לאחר דיני יובל.

אבל אין לומר כן לפי פירושו רש"י,

א. כבר נתבאר כמה וכמה פעמים, שרש"י בפירושו על התורה מיישב את כל השאלות המתעוררות בפשוטו של מקרא (ובמקומות שלא מצא רש"י יישוב (בדרך הפשט) – כתב «איני יודע» וכיו"ב¹).

ולפי זה – צריך ביאור:

בתחילת פרשתנו באים בכתוב דיני שמיטת קרקעות, ולאחריהם – דיני היובל (ובהמשך לזה – «וכי תמכרו גו' אל תונו גו'»²), ולאחרי דיני שמיטה ויובל וכו' מסיים הכתוב³: ועשיתם את חוקותי גו' ונתנה הארץ פרי' גו' וכי תאמרו מה נאכל גו' וצויתי את ברכתי גו' וזרעתם גו'.

וצריך להבין: הלא השאלה «וכי תאמרו מה נאכל גו'»⁴ מתעוררת תיכף בלימוד דיני השמיטה, «ושבתה הארץ שבת לה' גו' שדך לא תזרע גו' לא תבצור גו'»⁵; ומדוע מיישב הכתוב שאלה זו ד, «מה נאכל» רק לאחרי דיני יובל⁶ (והדינים ד, «וכי תמכרו גו' אל תונו גו'»)?

— אלמלא נאמר הדבר בתור שאלה («וכי תאמרו מה נאכל גו'», והתשובה – «וצויתי גו'»), ה' אפשר לבאר ש, וצויתי גו' בא בהמשך לברכות

- 1) פרש"י תולדות כה, ה. ועוד (נסמנו בלקו"ש ח"ה ע' 1 הערה 2 בשוה"ג).
- 2) כה, יד ואילך.
- 3) שם, יח ואילך.
- 4) שם, כ.
- 5) שם, ב"ה.
- 6) כמו שהקשה באלשיך כאן. ועוד.

7) להעיר מפרש"י עה"פ (שם, יח) שבעון שמיטה כו' כנגד שבעים שמתות כו' – ולא הזכיר «יובל». אבל ראה פרש"י בחוקותי (כו, לה) כנגד ע' שנות השמיטה ויובל כו' «ע"ש החשבון).

ולהעיר מאברבנאל פרשתנו כאן (בסוף «הדרך הג'») «היובל בכלל השמטות הוא».

8) אבל אין להקשות מדוע לא נאמר זה בציווי על שמיטה לעיל בפ' משפטים (כג, יא) או פ' תשא (לד, כא) – כי שם נאמר הציווי רק בכללות (וראה רש"י רמב"ן ועוד ריש פרשתנו).

9) ראב"ע (שם, יז), רמב"ן (שם, כ), אברבנאל (בדרך הא', והעטנה הג'»), ועוד.

תאמר בלבבך איכה נדע גו" –
 „עתידיים אתם לומר¹⁶ כשיבא חנני כו”.

ואין הדבר מחזור: מדוע נקט
 הכתוב לשון שמשמעה „עתידיים אתם
 לומר”, כאילו כך ראוי לנהוג?¹⁷ –

ולכאורה: השאלה „מה נאכל” מורה
 (לכאורה)¹⁸ על חסרון, ח”ו, בבטחון
 המוחלט בהקב”ה. וע”ד מה שלמדנו
 כבר לעיל לגבי אברהם, שהסימן לענין
 „והאמין בה” הוא מזה ש„לא שאל לו
 אות”¹⁹.

ויתר על כן: תיכף לפני השאלה
 „וכי תאמרו גו” כתיב (כנ”ל): „ונתנה
 הארץ פרי’ ואכלתם לשובע וישבתם
 לבטח עלי”י. ופירש רש”י: „ונתנה
 הארץ וגו’ וישבתם לבטח עלי” – שלא
 תדאגו משנת בצורת; ואכלתם לשובע
 – אף בתוך המעים תהא בו ברכה”.

185

16) וכמפורש בתו”כ פרשתנו עה”פ – וכי
 תאמרו עתידיים אתם לומר” (וראה מלבי”ם כאן).
 ולכאורה מה שלא העתיק רש”י זה בפירושו כאן
 – כי זהו פי’ הפשוט (ומה שפי’ כן בפ’ שופטים,
 הוא בעיקר בשביל המשך פירושו שם – „כשיבא
 חנני כו”).

בפרש”י ר”ה (ג, א ד”ה כדריש לקיש) מפורש
 ד„וכי תאמרו מה נאכל” הוא ל’ דילמא, שמא.
 אבל פרש”י על הש”ס – הוא פשוטו של הש”ס,
 דרך ההלכה. וראה לקו”ש חיד”ג הנ”ל. ועצ”ע.
 17) לכאורה אפ”ל שהוא מפני שע”פ טבע,
 שהכתוב מדבר „בהווה” – יהיו אנשים שישאלו
 כן (וראה מלבי”ם כאן). ולהעיר שגם בני’ במדבר
 שאלו „מה נשתה” (בשלח טו, כד), „מי יתן מותנו
 גו” (שם טז, ג) ועוד, אף שראו הנסים במצרים
 וקרי”ס כו’.

אבל – באם שאלה זו היא בלתי רצויה, לכאור’
 הו”ל לרש”י לפרש כן.

18) ראה ספורנו כאן.

19) לך טו, ו ובפרש”י.

שהרי אליבא דרש”י¹⁰ הפסוקים „וצויתי
 את ברכתי גו’ וזרעתם את השנה
 השמינית” אינם עוסקים ב„שמיטה
 השביעית” (הבאה תיכף בסמיכות
 ליובל), כי אם – „מקרא זה נאמר בשאר
 השמטות כולן” (ולא לפני שנת היובל).

ועפ”ז תמוה¹¹: מדוע אין רש”י
 מיישב את הקושי – מפני מה המתין
 הכתוב עד לאחד דיני יובל וכו’ ללמדנו
 „מקרא זה”?

ב. ושאלה נוספת בכתובים אלה
 שלכאורה הי’ על רש”י ליישב:

מלשון הכתוב „וכי תאמרו מה
 נאכל”, משמע, שדבר ודאי הוא
 ש„תאמרו מה נאכל”

[כי אם כוונת הכתוב היא „שמא
 תאמרו” – הי’ מתאים יותר לנקוט
 הלשון „וא”¹² תאמרו” (ע”ד „ואם אמור
 יאמר העבד”¹³),

וע”ד מה שכתב רש”י בפירוש
 הפסוק¹⁴ (בנוגע לנביא שקר¹⁵), וכי

10) פרשתנו שם, כב. וראה גם פרש”י שם, כא
 ובמפרשים שם.

11) ראה גם אברבנאל כאן שהקשה על פרש”י.

12) וי”ל שזוהי ג”כ הקפידא – שאמר משה
 „והן” ולא „ואם” (שמות ד, א”ב ובפרש”י).

13) משפטים כא, ה. וראה גם ויצא לא, ת.

14) שופטים יח, כא. וראה ר”א”י וגו”א שם,

שהוכחת רש”י היא מלשון „כי” (ובבאר יצחק שם
 – שהיא מ„וכי”, בתוספת וא”ו, והרי גם כאן
 נאמר „וכי תאמרו גו”י. אבל בלבוש שם שהוכחת
 רש”י היא מהמשך הכתוב, ע”ש).

ולהעיר מפרש”י עקב (ז, יז – הובא בלבוש

ובאר יצחק הנ”ל) „כי תאמר . . על כרחך לשון

דילמא הוא שמא תאמר כו’ ולא יתכן לפרשו כו”

(ומשמע שאי”ז פי’ הפשוט). אבל ראה לקו”ש

חיד”ד ע’ 78 הערה 3. וראה הערה 16. ואכ”מ.

15) ראה גם רמב”ם הל’ יסוה”ת פ”ה הא, שם

הי”ד (בהשעור דיום א’ פ’ בהר תשד”מ).

(* רש”י משפטים כא, כז. ובכ”מ.

ואינו מובן: למאי נפקא מינה ב'פ' בא לידע ש, במקום אחר" אמורה גם "שאלת בן חכם" (וממילא, "דברה תורה כנגד ארבעה בנים כו")?

ואפילו אם תמצוי לומר שביקש רש"י ללמדנו (מאיזה טעם שהוא) שישנם "ארבעה בנים" – אינו מחוור, מדוע לא כתב כן לעיל:

בפירושו על הפסוק²⁴, "ועבדת את העבודה הזאת" כתב, "חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה, בפרשה ראשונה נאמר²⁵ והי' כי יאמרו . . . בכך רשע הכתוב מדבר . . . וכאן והגדת לבנך²⁶ בכך שאינו יודע לשאול" – הרי הי' לו ללמדנו שם שלא נטעה לומר ש, "דברה תורה" כנגד ב' בנים בלבד, כי להלן בפרשה באה (גם) שאלת ה"טפש", "ובמקום אחר . . . שאלת בן חכם", כך ש, "דברה תורה כנגד ארבעה בנים"²⁷.

ד. ויש לומר הביאור בזה:

דרך סתומה והשואל דרך חכמה (ולפ"ז נמנו כפי סדרם בקרא*). אבל בדפוס רש"י שלפנינו (וכ"ה בדפוס שני דפרש"י) הוא ככפנים. – הטעם לסדרם בפרש"י (לפי גירסא זו הנפוצה) נתבאר בהתועדות (דליל ב' פסח) בה נאמרה שיחה זו.

(24) יג, ה.

(25) בא יב, כו.

(26) שם יג, ח (ולהעיר מפרש"י שם, שיש בפסוק דשאינו יודע לשאול גם רמז תשובה לבן רשע". וראה מפרשי רש"י. מפרשי הגש"פ בפי' רשע מה הוא אומר. וראה לקמן הערה 35).

(27) אבל אפשר לתרץ (בדוחק עכ"פ) שרש"י סומך על פירושו בסוף הפרשה, מכיון שהוא עדיין באותו ענין.

(* ובכת"י רש"י אחרים שתח"י נמנו בפרש"י כסדרם במכילתא (והגש"פ) וירושלמי שבהערה 28.

ותמוה ביותר²⁰: לאחר שדפוסו בכתוב שהבטיח הקב"ה שלא יהיו לישראל שום דאגות מצד חסרון התבואה ותהי' ברכה בלתי טבעית בתבואה ("אף בתוך המעיים") – מה מקום יש תיכף לאחר זה לשאלה "מה נאכל", ובפרט בלשון "וכי" – "עתידיים אתם לומר"!?)

– ולא מצינו לכאורה יישוב לשאלה זו בפירוש רש"י.

ג. ויש לומר, שהטעם שלא כתב רש"י בפרשתנו תירוץ על השאלות האמורות ב, וכי תאמרו מה נאכל" – הוא משום שכאשר "בן חמש למקרא" לומד בחומש שאלה על מצוה בלשון "וכי תאמרו", נזכר הוא בפעם הראשונה שלמד כעין זה – לעיל בסוף פרשת בא²¹: והי' כי ישאלך בנך גוי; ובזוכרו מה שפירש רש"י שם על "כי ישאלך בנך" מתיישבות אצלו בדרך ממילא השאלות האמורות שבפרשתנו:

בפסוק שם נאמר "והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת". ופירש רש"י על "מה זאת": "זה תנוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת, ובמקום אחר הוא אומר²² מה העדות והחוקים והמשפטים וגו' הרי זו שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבעה בנים תם²³ רשע ושאנו יודע לשאול והשואל דרך חכמה".

(20) ראה ספורנו וכלי יקר (וראה גם מלבי"ם)

כאן. אבל ראה לקמן הערה 39.

(21) יג, יד. וראה שם לפנ"ז יב, כו. וראה

לקמן בארוכה.

(22) ואתחנן ו, כ.

(23) בדפוס ראשון דפרש"י (ועד"ז בכמה כת"י

רש"י שתח"י): רשע ושאנו מבין לשאול והשואל

חכם (תם) יכול לעמוד על עניניו, ולכן לא ישאל „מה זאת” סתם; ומי ששואל „מה זאת”, אין זאת אלא להיותו „תינוק טפוש”.

משא”כ ה”תם” שבהגדה, ששאלתו היא אודות מצוות הפסח, אפשר שהוא מסוג נעלה יותר (ולא „טפוש”), שכן בליל פסח יש ריבוי סוגי מצוות (עדות, חוקים, וגם משפטים), שאפילו למי שאינו „טפוש” קשה להיות בקי בפרטיהם, ולכן השאלה „מה זאת” מורה רק שהשואל הוא „תם”^[32].

ועד”ז הנה גם שאלת הבן החכם בפשוטו של מקרא אינה בנוגע לליל פסח, אלא אודות המצוות בכלל – „מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם” (ועל זה משיבים לו „עבדים³³ היינו גו' ויוציאנו גו' ויצונו גו' את כל החוקים האלה ליראה גו'”, והכוונה בזה הרי היא לכל מצוות התורה).

ועפ”ז מובן בפשטות הטעם שלא הביא רש”י את שאלות ה”תנוק טפוש” וה”בן חכם” לעיל, בדבריו אודות שאלת הרשע ושאינו יודע לשאול – כי אלה הם ב' ענינים שונים לגמרי:

לעיל המדובר הוא אודות שאלת הרשע וע”ד הציווי „והגדת” (לשאינו יודע לשאול) בשייכות למצוות שבלייל פסח; ואם כן אין הדבר שייך לשאלת ה”טפוש” אודות מצות פדיון בכור או לשאלת הבן החכם אודות „העדות והחוקים והמשפטים” (דהיינו כל המצוות, בכללות).

(32) וראה לקמן הערה 36.

(33) ואתחננו שם, כא ואילך.

דרך הרגיל היא לפרש את המאמר „דברה תורה כנגד ארבעה בנים” בשייכות לחיוב סיפור יציאת מצרים בליל פסח – ששאלותיהם של הבנים הן בנוגע למצוות ליל פסח; ו”דברה תורה כנגד ארבעה בנים” פירושו שהתורה מצוה להשיב לכל אחד מארבעת הבנים לפי ענינו – אך ככולם מדובר אודות ליל פסח.

והנה בדרך ההלכה זהו באמת המכוון של מאמר זה (וכדאיאת במכילתא²⁸, וכן אנו אומרים בהגדה של פסח) –

אבל פירוש רש”י על התורה ענינו לפרש פשוטו של מקרא, ולפי פשטות הכתובים, הרי שאלת „תנוק טפוש” באה (לא על מצוות ליל פסח, כי אם) בנוגע למצות בכור^{28*}, שהרי בהמשך לזה באה השאלה.

[ולפי זה יובן גם הטעם שנקט רש”י הלשון „זה תנוק טפוש”²⁹ שאינו יודע להעמיק שאלתו”, ולא – „תם” (כהלשון במכילתא³⁰ ובהגדה של פסח; ובפרט שרש”י עצמו ממשיך (לפי הגירסא הנפוצה בפירוש רש”י³¹) „דברה תורה כנגד ארבעה בנים תם כו”]

– כי פדיון בכור היא מצוה שאין בה ריבוי פרטים, כך, שגם בן שאינו

(28) ס”פ בא עה”פ והי’ כי ישאלך. ובירושלמי פסחים פ”י ה”ד (בכמה שינויים).

(28*) וכפי’ התיב”ע, ספורנו, אוה”ח ועוד שם. וראה לקו”ש חל”א ע’ 66 ואילך.

(29) וכי”ה בירושלמי שם. יל”ש בא שם. ועוד.

(30) בא שם.

(31) משא”כ להגירסא שהובאה לעיל הערה

ושאינו יודע לשאול הרי הוא בן שאינו יודע שיש כאן דבר לשאול אודותיו (אפילו לא „מה זאת“) – ואם כן יש צורך למשוך אותו אל המצוות הללו. ובלשון רש"י³⁴ בביאור ענין „והגדת לבנך“ – „והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב“.

ה. אלא שעפ"ז קשה ביתר שאת השאלה הקודמת: מדוע הוסיף רש"י (בהמשך ל„זה תנוק טפש . . ושואל מה זאת“) „ובמקום אחר הוא אומר . . שאלת בן חכם“ – הרי ע"פ הנ"ל אין „שאלת בן חכם“ שייכת לשאלת ה„טפש“ (שהיא אודות פדיון בכור כלבד)!

ולאידך: אם ראה רש"י לקשר ביניהם (אע"פ ששאלותיהם הן בענינים שונים) – מדוע לא קישרם לפני כן, בשאלת הבן הרשע ושאינו יודע לשאול (כנ"ל)?

וההסברה בזה:

כאשר לומדים שבליל פסח ישנו ציווי להשיב לשאלת הבן הרשע, ועד"ז – „והגדת לבנך“ (שאינו יודע לשאול), יש מקום לפרש, שזהו דין מיוחד בפסח: מאחר שיציאת מצרים היא ענין עיקרי בכל התורה כולה (כמבואר – בפשוטו של מקרא – בריבוי כתובים), בהכרח להבטיח שכל הבנים ישתתפו במצוות ליל פסח. ובפרט לאחר טענת פרעה „לכו נא הגברים“ – ולא „טפכם“³⁴.

ומהאי טעמא אמרה תורה, שעל בני ישראל לפנות גם לבן הרשע ולשאינו יודע לשאול, כי אצל שני סוגים אלה ישנו החשש, שאם לא נבאר להם את מצוות ליל פסח, לא יקיימו את המצוות הללו: הבן הרשע הרי הוא מי ש„הוציא את עצמו מן הכלל“ (בלשון רש"י³⁴), ואם כן יש לשוב ו„להכניסו“ לכלל ה„עבודה הזאת“ ד„זבח פסח“³⁵;

(34) בא יוד, יא וכפרש"י שם.

(35) בא (יב, כו"ז) – בהתשובה להבן רשע, שמזה מובן שע"י התשובה אליו („אשר פסח גו") משתתף הוא ב„זבח פסח“. ומה שפרש"י להלן שם

188 משא"כ בסוגים ד„טפש“ (תם) וחכם,

הוה אמינא, שאין זה נחוץ כל כך להשיב לשאלותיהם, שהרי בהם לא קיים החשש שחסרון ההבנה יגרום להם להמנע מקיום המצוות – כי אין זו אלא בקשת טעם והסברה. ולכן לא נתבאר בכתוב הצורך (והתוכן) להשיב להם.

אמנם כשיגיע הלומד לפסוק „והי' כי ישאלך בנך“ בפדיון בכור, יראה, אשר (א) גם בשאר מצוות חייבה התורה להשיב לשאלות ה„בן“, וגם (ב) שהתורה צייתה (אודות החיוב ואודות

(יג, ח) „תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי . . שאילו היית שם לא היית כדאי ליגאל“ – הו"ע נוסף (ודלא כמ"ש במשכיל לדוד שם).

– ועפ"ז יש לבאר הטעם (ויתורין) שנקט רש"י (שם) הלשון „לא היית כדאי ליגאל“ (ע"ד ל' הירושלמי שם „ראוי להגאל“) – ולא כלשון המכילתא (והגט"פ) „לא היית נגאל“ – כי רק הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים מתו בשלש ימי אפילה (פרש"י בא י, כב. שמו"ר פי"ד, ג. תנחומא וארא יד. ונת' בלקו"ש ח"א ע' 3 ואילך) ולא נגאלו ממצרים. אבל זה שהבן רשע „הוציא את עצמו מן הכלל“ בנוגע לק"פ (מצה ומרור), אבל מודה הוא בשייכותו ליצי"מ – אינו מוציא מיצי"מ, שלכן המענה אליו (דאילו הי' שם הי' נגאל (כמו שאר הרשעים בענינים אחרים) לא – באי רצון לצאת ממצרים) שיצאו ממצרים, אלא (ש)לא הי' כדאי ליגאל. ועצ"ק ל' רש"י „עשה ה' לי ולא לך“.

התוכן) שיש להשיב על שאלות „תנוק טפש” –

ואם כן, עולה השאלה: בודאי שואל גם הבן החכם שאלות אודות מצוות, ואדרבא, להיותו חכם, מסתמא שאלותיו רבות יותר – ואם יש צורך לענות לשאלות „תנוק טפש”, עאכו”כ שהי’ הכתוב צריך להודיענו שיש להשיב לשאלות הבן החכם!

מלמדנו אפוא רש”י – אין הכי נמי: ובמקום אחר הוא אומר . . שאלת בן חכם.

וזהו דיוק לשון רש”י בהמשך לזה – „דברה תורה כנגד ארבעה בנים”: כוונת רש”י היא – כפשוטו הלשון – שהתורה בכללותה (ולא רק בשייכות לליל פסח) מדברת אודות כל ה„ארבעה בנים”, דהיינו שמצינו בתורה (שבכתב) הוראה, שיש להשיב לשאלות כל סוגי הבנים, „תם”³⁶ רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה”.

ו. ע”פ הנ”ל – ש„דברה תורה כנגד ארבעה בנים” – מובן, שבכל מקום שמצינו בתורה „שאלה” על מצוה, יש לברר תחילה מהו סוג ה„בן” הנדון בכתוב כאן.]

[לאו דוקא שהיא שאלה שבהכרח ליישב כדי להבטיח את קיום המצוה ע”י השואל, או אפילו שאלה הבאה

(36) ע”פ מובן הטעם שנקט רש”י כאן „תם” ולא „טפש” כבתחלת פירושו (אבל ראה לעיל הערה 23) – כי כוונת רש”י כאן היא לא להמדובר בפועל בפסוקים אלו דוקא, כ”א רש”י כותב כלל (בנוגע לכל התורה כולה) – „דברה תורה כנגד ארבעה בנים”. ולכן נקט הלשון „תם” שהוא שם כללי (הכולל „טפש” החסר רצון לחקור, לדעת וכו’).

מצד ספק או חלישות באמונה – אפשר שתהא זו שאלת בן חכם, שמטרת שאלתו היא כדי לברר ולהבין את פרטי הענין (ע”ד שאלת הבן החכם – מה העדות והחוקים והמשפטים)].

וכן הוא גם בענינו: בזה שקבעה התורה את מקומה של השאלה „מה נאכל” בסיום כל הענין (גם לאחר דיני יובל³⁷), ויתר על כן – תיכף לאחר כל ברכות והבטחות הקב”ה „ונתנה הארץ פרי” ואכלתם לשובע גו”³⁸, בא הכתוב ללמדנו, שאין זו שאלת „בן רשע” שיש צורך להבטיח, ע”י המענה לו, שיקיים מצוות שביעית (דאם כן הי’ הכתוב צריך ליישב שאלה זו תיכף לאחר הציווי על דיני שביעית, כנ”ל), אלא היא „שאלת בן חכם”³⁸, ותוכן שאלתו הוא:

בעת לימוד הבטחות הקב”ה „ונתנה הארץ פרי” ואכלתם לשובע גו” – רוצה „בן חכם” להבין את פרטי ואופני הברכה: באיזה אופן תבוא ברכת השם³⁹

(37) וגם אחרי „ולא תונו” (כה, יז) – שלא יהי’ מקום לטעות שהשאלה „וכי תאמרו מה נאכל” שייכת לקיום מצוות (שמיטה או) יובל בנוגע לזריעת הארץ וכו’.

– וע”פ המבואר בפנים יומתק ג”כ מה ששאלות ה„תם” וה„חכם” – אף שלפי ההלכה היא בשייכות להמצוות דליל פסח (ויצי”מ) – נכתבו בתורה לאחרי ההלכות דליל פסח (ובפרט שאלת בן חכם שנכתבה גם שלא בסמיכות לדיני פסח) – להדגיש שמקיימים הל’ פסח ושאלתם היא, אדרבא, להוסיף בידיעה בעניני פסח, וכנ”ל בפנים סעיף ה.

(38) להעיר מאוה”ח כאן.

(39) בספורנו וכלי יקר (וראה גם מלבי”ם) כאן, ש„ואכלתם לשובע” – בתוך המעים תהא בו ברכה” היא הברכה שהי’ מה לאכול בשנה השביעית, כי במעוט התבואה דשנה הששית

הקודמות, יכולה להתעורר מחדש השאלה, "וכי תאמרו מה נאכל" –

כי ענין השמיטה הוא עבודת ביטול היש, היינו שבצעם ה"עובד" הוא "יש", אלא שמבטל את ישותו מצד קבלת עול מלכות שמים, אבל מצד ישותו נשאר מקום לשאלה ולקושיא – ובכל פעם מחדש יש צורך להשיב לו, "וצויתי את ברכתי גו".

אבל לפי הביאור הנ"ל, דהכתוב קאי הכא בשאלת "בן חכם", ששאלותיו אינן מצד היש ח"ו, אלא, אדרבה, מצד החכמה – מדוע ישנה שאלה כזו ל"בן חכם"?

והביאור בזה: הנס ד"וצויתי את ברכתי גו" בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים" אינו רק למעלה מן הטבע⁴², אלא הוא היפך הטבע לגמרי: לפי דרכי הטבע נעשית השדה "חלשה" (כחושה) משנה לשנה⁴³

– ויתירה מזה: דרך זו של הטבע היא א' הטעמים⁴⁴ לשמיטת קרקעות, "ושבתה הארץ שבת לה" כדי "שתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה" –

ודוקא ב"שנה הששית", כאשר הארץ מצויה במעמדה ומצבה ה"חלש" ביותר, נותנת היא תבואה "לשלש השנים"!

וכיון שזהו נס שאין לו אחיזה כלל בדרך הטבע, ואדרבה: זהו בדוקא אופן

בשנים אלו שבהן "לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו?"

[שהרי הדבר יכול להיות בכמה אופנים, עד – ע"י נתינת "מן" מן השמים בשנים אלה, כמו שהי' במדבר במשך ארבעים שנה – ומדי יום ביומו!]

– ועל זה בא המענה, שהברכה תהי' באופן שהאדמה תתן בשנה הששית ריבוי תבואה, "ועשת את התבואה לשלש השנים".

ז. ובפנימיות הענינים:

כבר נתבאר כמה פעמים⁴⁰, שכאשר ענין מסוים בא בתורה בדרך שאלה ותשובה – "וכי תאמרו מה נאכל גו" וצויתי את ברכתי גו" – הרי כיון ש"התורה היא נצחית"⁴¹, נמצא שהשאלה, "וכי תאמרו מה נאכל" היא שאלה נצחית. והיינו, שגם לאחר שנראו התוצאות הטובות של (התשובה –) "וצויתי את ברכתי גו" בשמיטות

"תהא בו ברכה (בתוך המעים)" ובמילא יהי' מה לאכול גם בשנה השביעית. אלא, וכי תאמרו מה נאכל" (שיהי' ספק אצלכם האם יהי' כן) אזי יתן ריבוי תבואה בפשטות, "ועשת את התבואה לשלש השנים".

אבל: (א) בפרש"י לא נזכר שברכה זו שייכת לשנה הששית דוקא, ובפשטות היא ברכה כללית שתהי' בכל השנים (ולא – בכדי שיהי' מה לאכול בשנה השביעית דוקא). (ב) משינוי לשון רש"י בפ' בחוקותי (כו, ה), "אוכל קמטא והוא מתברך במעיו" משמע, שכונת רש"י בפרשתנו "אף בתוך המעים תהא בו ברכה" אינה להענין ד"אוכל קמטא כו". וראה לקו"ש ח"ט ע' 116 הערה 14. ואכ"מ.

(40) לקו"ש ח"ז ע' 172. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 107. ועוד. ולהעיר מאו"ת (להה"מ) ריש פרשתנו.

(41) תניא רפי"ז.

(42) ראה בארוכה כלי יקר פרשתנו עה"פ (כה),

(ב) ושבתה גו'. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 548-9.

(43) ראה כלי יקר שם (ועוד) בנוגע ל"משש

שנים תזרע שדך גו" (שם, ג).

(44) מו"ג ח"ג פל"ט. ובאברבנאל פרשתנו

הקשה עליו. וראה לקו"ש שם.

אכשור דרא בתמי' – ואם כן, כיצד זה יכולים אנו להמשיך את הגאולה ולהביא לידי „בשנה השביעית“?

מודיע אפוא הקב"ה ומבטיח „וצויתי את ברכתי גו'“. אנו נעסוק בעבודת „שנה הששית“, העבודה בזמן הגלות, הנעשית מתוך מסירת נפש וביטול שלמעלה מטעם ודעת, ואזי הקב"ה נותן את הברכה מלמעלה, שזריעת השנה הששית – מבלי הבט על כך שזוהי „שדה כחושה“ כו' – תהי' בברכה, ובברכתו של הקב"ה, ועוד זאת – שתהי' זו תבואה „לשלוש השנים“, היינו שבכך נמשיך את הענינים והגילויים דלעתיד לבא, גילוי אחר גילוי אחר גילוי – הנחלקים בכללות לשלוש עליות⁴⁸ – „יחינו⁴⁹ מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו“.

(משיחות ש"פ בהר תשל"ג, תשי"ט;
ליל ב' פסח תשכ"ח)

דהיפך הטבע לגמרי – ענין שלמעלה מן השכל לגמרי –

שואל הבן החכם „וכי תאמרו מה נאכל? אפילו לאחר המענה „וצויתי את ברכתי“ נשאר הדבר ענין שלמעלה לגמרי מן השכל.

ח. ידוע⁴⁵ ש„שש שנים“ וה„שנה השביעית“ מכוונות כנגד שית אלפי שנין דהוי עלמא והאלף השביעי.

ובענין זה ישנה השאלה „וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית“⁴⁶: בהמצאנו „בשנה הששית“, באלף הששי שלפני ביאת המשיח, אשר כל הענינים והגילויים של ימות המשיח הם דבר ה„תלוי במעשינו ועבודתנו“⁴⁷ עתה – עולה השאלה „מה נאכל בשנה השביעית? עומדים אנו באלף הששי, כאשר מצד ירידת הדורות הרינו „חלשים“ יותר מן הדורות הקודמים,

(48) ראה המשך תרס"ו ע' קה. וראה ס' הליקוטים – דא"ח דהצ"צ מע' לעתיד לבא (ע' תרכט ואילך. וש"ג) ע"ד ג' התקופות: ימות"מ, תחה"מ ואלף השביעי. ועוד.
(49) הושע ו, ב. וראה אזה"ת עה"פ.

(45) ראה סנהדרין צז, סע"א. ראב"ע ורמב"ן פרשתנו (שם, ב). אברבנאל. ועוד.
(46) להעיר מאזה"ת פרשתנו ריש ע' קפז. ובארוכה ד"ה וכי תאמרו תרע"ח.
(47) תניא רפ"ז.

